

Юрій Клен

Січень

Жезло залізне лютий січень
 В руці затисненій підніс.
 Дивись майбутнім дням у вічі,
 Метай у простір ясний спис.

Крізь дим багряного пожару
 Вдивляйся пильно в далечінь.
 Все, що ти бачиш — темні чари:
 Там на твою кошлату тіль,

Мов пес, голодний місяць виє,
 І вслався трупом чорний брук,
 А січень в образі кощея
 Плете гірлянди з мертвих рук.

Коли бездахі кам'яниці
 Оскирять жовті кистяки,
 І буде все — мов сон п'яниці
 (:Громи, і струпи, й вітряки),

— Ти серед хаосу і реву
 З ясним, спокійним стань чолом;
 Мечем удар об щит крицевий,
 Стягни міцніше свій шолом.

Пий вихору пінливий трунок,
 Гамуй свій плач, гамуй свій гнів.
 — О, вже гудуть у тобі струни
 Прийдешніх заграв і років!..

Е. Ляхович

Як Англія побиває скруту

(допис з Лондону)

Коли хто мав нагоду перебувати осіною в Лондоні, той мусів нагадати слова еспанського посла: „Передайте поздоровлення сонцю, якого я не бачив, відколи прибув до Лондону“. Сірі, майже чорні будинки, яких вже третій поверх часто ховається в мряці; зрівноважені, добре одягнені, трохи горді люди, які навіть деколи сміються; вкінці старомодні, добре заховані таксівки, які з шаленою швидкістю гонять по... лівому березі вулиць — оце перші вражіння, які кидаються в вічі. Та ці вражіння не зникають. Навпаки, чим довший побут, з тим більшою силою рвуться слова „передайте поздоровлення сонцю...“

Англійці, це нарід, який дуже любить традицію. Вони з жалем розстаються зі всякими старими „реліквіями“ і впрост зі злобою відносяться до всяких модерних наїздників. Вони люблять відчувати у своїх костях історію кількох попередних віків; тому всяку старовину вони обгортають у велику пошану, тому англійські жінки дістають більшого чару щойно тоді, коли починають старітися. Це є причиною, що Лондон чорний і що мешканці горді на нього. Колиб хто обдряпав його на біло, то вони всі з нього повтікалиб.

Англійці також дуже замкнені в собі. Кажуть, що найкращим способом, якби приподобатися англійцеві є не говорити до нього бодай впродовж пів години. Вони самі признаються, що приятелем можна назвати щойно того чоловіка, в якого товаристві ви просідили мовчки пів години і вам не знудилося. Та мимо позорної холодности, вони є дуже емоційними і настроєвими; тільки вміють свої почування просто по мистецьки опановувати. Не маючи почувань англіець не мавби над чим панувати і не бувби англійцем. Розказують, що коли раз підчас відпочинку в Африці на одно мішане товариство зненацька напав лев, то присутні французи зі страху поміли; англійці-ж, з кам'яним спокоєм, взяли рушницю і положили льва трупом. Зате через кілька годин, коли всі засіли до обіду, то французи, заїдаючи з апетитом, весело розказували про цей випадок, англійціж були бліді, перемучені і не могли нічого взяти до рота.

Тому, що англійці з одного боку виплекують свої почування, а з другого — їх давлять, є англійська вдача дещо скомплікована і часто для чужинця незрозуміла. В їх ментальності можна нераз подибати всі групи гадок, які себе в цілості заперечують. Німецький журналіст Карль Сілекс*) розказує про такий випадок: Одна англійська пані, купила собі пса в Німеччині. Повернувши до Англії, трапилось раз таке, що цього пса дразнили сільські діти. Властителька закликала на пса: „Кусай!“ Пес кинувся до дітей і дійсно їх покусав. Справа опинилася в суді, але суддя увільнив властительку від кари, кажучи: „Тут ніхто не винен, бо властителька, будучи англійкою, хоч приказала „кусай“, але не думала цього буквально. Пес також не винен, бо будучи вихований в німецькому оточенні, зрозумів приказ так, як він був сказаний. Вину за це можна приписати тільки ріжниці англійського і німецького духа.“

Англія є нині ультра-пацифістичною. Остання війна її переконала, що дійсними побідниками не все є ті, які підписують побідні пакти. Війна справді знищила німецьку морську флоту, та рівночасно звела значіння морської сили до другорядної ролі, висуваючи на перше місце значіння воздушної флоту, в якій Англія стоїть нині на п'ятому місці.

*) I. Karl Silex: John Bull at home.

2. Harold E. Scarborough England muddles through.

Крім цього війна задовжила край на два мільярди фунтів штерлінгів. Населення вгинається під тягаром податків, з яких майже три чверти йде на покриття „здобутків“.

Та англійці зносять всі тягарі з героїчним спокоєм. Чим більше нещастя, тим більше в них бадьорости, скупчення, солідарности, а навіть радости. Нема в них огірчення поміж поодинокими суспільними верствами, а витревала й послідовна взаїмна критика політичних партій стремить тільки до одного: до створення синтези, яка можливо найкраще служилаб цілості народу. Зовнішня форма націоналізму їм може і противна, зате націоналістичний зміст сидить їм глибоко в костях.

Англії потрібний нині спокій, щоби своєю працею і зусиллям направити „здобутки“ війни. Це є причиною їх готовости стягати всіх до переговорів, всіх мирити та усувати всі можливі зародки, що моглиб довести до війни. Та є також групи, які твердять, що пацифізмом ще себе ніхто не спас від нещастя, що заник охоти до нападу означає також заник охоти оборонятися. Барон Ротермір твердить, що „розброєння значить війна“, а на адресу „шпилькоголових“ пацифістів він кидає такі слова: „Відкиньмо на бік слинявий сентименталізм і пусту оману, немовбито людська натура на протязі довгої історії отсе вперше остаточно відкидає війну. День, в якому меч переміниться у плуг, ще не прийшов“...

Подібної думки є другий пресовий магнат лорд Бівербрук, який також веде кампанію за можливо найскоршим розбудованням воздушної фльоти до числа п'ять тисяч панцирних аероплянів. (Нині Англія має 1434, Італія 1507, Японія 2200, Злучені Держави Америки 2826, Франція 3000.) Можна сподіватися, що цей плян буде вкортці переведений.

Останньою справою, яка захопила увагу політично виробленого англійського загалу є конкуренція японських текстильних виробів на азійських ринках, як також деяких виробів в нутрі краю.

На вчорашньому засіданні парламенту забрав у цій справі голос один з визначних провідників шкотських соціалістів д-р Кирквуд і сказав дослівно так: „Я держу у своїй руці тузін олівців, проданих мені вчора за один пенні на вулиці Лондону. (Олівці були японського виробу — Е. Л.) Я хочу знати, що уряд задумує робити в цій справі, бо це означає заняття для мого народу“... — Далі лідер соціалістів запитав: „Чи Бюро Праці знає, що японський промисл працює по 60 годин тижнево на робітника і що некваліфікований робітник заробляє тижнево 5 шилінгів і 9 пенсів, середній 14 шилінгів, а кваліфікований 25 шіл. на тиждень?“ Ці питання поставив шановний шкотський соціаліст не на те, щоби стати в обороні японського робітника... І що супроти цього задумує робити уряд, щоби охоронити подібні

галузи промислу в цьому краю?... Мій погляд є добре відомий: я є за цілковитою заборонаю всяких імпортів, які є шкідливі для добробуту робітників мого краю”.

Англіїці, так як кожний емоційний, не істеричний наїрід — є глибоко релігійні. Їх відношення до релігійних понять, подібно як відношення до щоденних явищ, є теж уbrane в холодну маску байдужности. Основою англійської релігії є свого роду фаталізм. Вони вірять кріпко тільки в декілька догм, а решту лишають долі: „Роби щось, старайся це зробити добре, а за остаточний результат не думай”. Вони не люблять відриватися від розпочатої роботи і часто ще пробують довести її до успішного кінця, навіть тоді, коли посторонній глядач виразно бачить, що справа засуджена на невдачу. Та часто „об’єктивний” і „здоровий” осуд глядача піддається англійському „фаталізмові”. „Як Британія побиває світ” — під таким заголовком появилася редакційна стаття в Сандей Кронікл, 19 падолиста ц. р., в якій безперечно було багато аргументів, що оправдували цей дещо хвалькуватий наголовок:

„Ми побиваємо світ тому, що ми побиваємо скруту, яка, з огляду на нашу зависимість від заморських достав, була для Британії більшою загрозою, ніж для якої небудь другої нації. А також тому, бо ми виходимо з цієї скрути, такими самими людьми, якими ми були перед тим. ...Всі можливості були проти нас, а ми мимо цього побідили. Ми міні знову найбільш експортуючий, найбільш продукуючий і найбільш перевозний край на світі. ...Наші експорти минулого місяця були на 4,000 000 фунтів більші від експортів того самого місяця в минулому році. ...Що найменше 700.000 людей працює цього місяця більше, ніж в той час минулого року. ...Америка, не відчуваючи ще добре скрути, захоплювала наші ринки направо й наліво. Американські автомобілі, консерви, радіоапарати, електричні вироби — не тільки захоплювали наші заграничні ринки, але заливали наші власні. Золото втікало з Британії. Наш кредит був загрожений. Ми були в більшому нещасті, ніж коли небудь від квітня 1918. Знова нас притиснули плечима до муру. „Дні Британії почислені!” — горлали заграничні ворожбити. „Нарешті зайде сонце в британській Імперії!” Та й остаточно воно так і виглядало. Тяжко собі уявити сьогодні, в якому поганому стані знаходилися наші справи, коли ми зійшли зі стандарту золота... Недавно був серед нас американський гість і цей раз, це був він, що зжахнувся. Британійська продукція — він повідомляє — росте. Склепи переповнені, публіка купує все, від старих клясиків до електричних холодильників, від пива до кораблів... Це є наша позиція, яку ми досягнули, зближаючися до кінця найбільшої економічної війни в історії. Окружені ворогами, ми були загрожені так, як ніколи перед тим. Політика економічного націоналізму, яку одна держава за дру-

гою впроваджувала в себе, була спрямована головно проти Британії. Ми, світові купці і продавці, експедітори, асекуранти і банкири—були виставлені на найбільші втрати. Здавалося, що наше існування залежало від свободної торгівлі поміж народами. Коли свобода торгівлі пропаде, ми після всяких законів повинні були згинуть. Та замість цього ми завернули і побили світ його власною зброєю. Як ми це зробили? Цілком певно, що не діявольською спосібністю. Нікому навіть не снилосяб називати нас спосібною нацією, а наш уряд „Мозковим Трестом“... Ми видали з себе тільки один раз розпучливий патріотичний крик і взялися до праці... Без нарікання ми платили вищі податки, ніж котра-небудь друга країна на світі... Коли нам сказали купувати британські товари, ми це робили. ...Ми держалися разом, бо знали, що ми всі в тому самому човні... У висліді ми випливаємо зі скрути краще зорганізованою нацією, ніж були передтим, і краще забезпеченою набудуче...”

Хоч може в пересадно оптимістичних красках описано нинішнє положення Британії, та всетаки в цьому велика доза правди. Англіїців важко побити, бо вони самі, без огляду на положення, ніяк не признають програної.

Вертаючи ще раз до релігії, не зашкодить знову навести кілька уривків з проповіді діякона Ф а р р а, виголошеної в ніч наступлення ХХ-го століття, які найкраще схарактеризують не тільки предмет, але також підмет, себто ментальність англійських духовних осіб і категорії їхнього думання вчора і нині:

„...Гляньмо в минуле. Хіба ми не можемо сказати, що Господь ласкаво і обильно поблагословив наш край? Було сказано, що експанзія Великої Британії на безмежні підлеглі краї немає рівної в історії людського роду. Вона тепер панує над одною семою поверхні цілого гльобу і над одною четвертою його мешканців. Ми маємо 54 окремих кольоній, або кольоніяльних груп. Наша індійська Імперія простягається тепер від Кепп Коморін до Гімалаяв і рівнається території цілої Європи без Росії... 1837 року наша Королева мала 130 мільонів підданих. Нині вона має більше як 400 мільонів. (Тепер ще більше, бо 450 мільонів. — Е. Л.). Тоді вона панувала над двома мільонами квадратних миль, а нині вона панує над вісьмома. (Тепер над 14 мільонами). А враз з розростом домінії, Бог уділив нам також неоціненої щедроти. На початку того зникаючого століття край був навіщений страшними лихами, таки серед нас самих. Збіжевий закон був прокляттям для британського народу, податки величезні, видатки без границь. Кримінальні кари були жахливо жорстокі. Шестилітніх дітей затруднювано довгими, немилосердними годинами по фабриках. Санітарна чистота була майже невідомою. Пошести шаліли безупину. Англія — тоді говорено — мала цілком вигляд ви-

мираючої нації. Та всетаки від всіх тих нужд і небезпек Бог нас чудотворно спас. В 1832 році видано закон, який поставив правительство на новому принципі, а саме: з народу, через нарід, для народу. В 1833 прийшла еманципація невільника, в 1843 охорона дітей від смерти, в 1859 запроваджено щеплення, зведено боротьбу з причинами смертності... Та понад все наука почала свій блискучий і незрівняний поступ... Який наш вигляд на двацять століття? Насамперед: Чи ми задержимо свою могутню Імперію? Чи її основи певні? — Не дивімся на ці питання з рожевим оптимізмом, але відважно й отверто. Ми окружені довкруги, як ще ніколи передтим, пекучою ненавистю і завистю других народів. Беручи під увагу обставини, що ми віддавна перестали продукувати на своїх островах харчі, які вистарчалиби для нашого населення, це є дуже правдоподібним, на всякий випадок не є неможливим, що на протязі нового століття ми можемо побачити проти нас звернену сполуку європейських народів, яка може поставити нас в дуже прикре становище і може нашу супремацію обернути в порох. Ми можемо бути певні, що також наша Імперія схвзнеться гладко в забуття, коли ми не викажемо достаточного провидіння, енергії, інтелігенції і самопосвяти, щоби могли зустріти фльоти й армії богатьох потуг, в яких ми є предметом зависти і ненависти. Зударення в армегедонській боротьбі зі сторонниками зла стоїть перед нами. Чи ми будемо мати людей, щоби його стрінати? Аби Бог дав! Аби Він освітив своєю блискавкою нашу національну апатію і наше наївне, дитиняче розуміння релігії. Аби він промовив до нас голосом архангела і щоби натхнув нас розумінням і запалом такої релігії, яка відповідає мужам!.."

Це релігія сильних. Вона милосердиться над другими тільки тоді, коли відчуває до них погорду. З проповіді цього духовного провідника можна більше довідатися про економічне і політичне положення краю, ніж з деяких економічних, або політичних підручників. Приготовані заздалегідь на небезпеку, не диво, що англійці з такою рівновагою духа її переносять. Щоби підготувитися знову, треба бути відважним. Але відважним не в цьому розумінні, щоби ствердити небезпеку і втікати з фронту, тільки відважно виходити проти неї на зустріч. „Бог помагає тому, хто сам собі помагає“ — це одна з релігійних приповідок англосьаської раси.
